

PAUL FRIEDEBORN, *Opis miasta Szczecina*, oprac. i przekł. Agnieszka Borysowska, Biblioteka Dawnej Literatury Popularnej i Okolicznościowej, red. Roman Krzywy i in., t. XXVIII, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa 2016, ss. 188, ryc. czarno-białe nlb.

Seria wydawana od roku 2007 pod auspicjami Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego dotąd umykała uwadze historyków kultury materialnej. Tymczasem wśród blisko czterdziestu jej tomów, zawierających krytyczne edycje dzieł zaliczanych do najbardziej typowych, reprezentatywnych, chociaż dziś mniej docenianych nurtów literatury staropolskiej, znajdują się źródła szczególnie cenne także dla nich. Dla zainteresowanych modą kobiecą jest to np. *Nowe zwierciadło modzie dzisiejszego stroju akomodowane*, moralizatorska satyra z końca lat siedemdziesiątych wieku XVII¹. Innej, bardziej zróżnicowanej problematyki dotyka omawiane poniżej dzieło Friedeborna.

Paul Friedeborn (1572–1637) był typowym przedstawicielem elity miejskiej. Wywodził się z zamożnej rodziny kupieckiej. Ukończył Pedagogium Książęce — najlepszą szczecińską szkołę, później zaś studia prawnicze na jednym z największych wówczas uniwersytetów Niemiec, luterkańskiej uczelni w Helmstädt w księstwie Brunszwik-Wolfenbüttel. Po powrocie do Szczecina pełnił funkcje sekretarza miasta, rajcy, w końcu burmistrza. W roku 1613 opublikował obszerną historię rodzinnego grodu — *Historische Beschreibung der Stadt Alten Stettin in Pommern*. Kolejne dzieło, *Descriptio urbis Stetinensis, topographica, historica, cum icone*, wydał w roku 1624.

Trud jego tłumaczenia oraz krytycznej edycji podjęła Agnieszka Borysowska, kustosz Oddziału Rękopisów i Starych Druków Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, a zarazem pracownik naukowy Zakładu Latynistyki i Tradycji Antycznej Uniwersytetu Szczecińskiego. A. Borysowska specjalizuje się w problematyce historii książki siedemnastowiecznej oraz europejskiej literatury łacińskiej doby renesansu i baroku. We „Wstępie” do wydawnictwa (s. 5–31) przedstawiła m.in.: sylwetkę Friedeborna oraz epokę ostatnich książąt pomorskich z dynastii Gryfitów

¹ Łącznowolski J. 2013.

— „Złoty wiek Pomorza”. Kres dobrym czasem położyły Wojna Trzydziestoletnia, okupacja księstwa i wymarcie dynastii (w 1637 r.). Dalej badaczka charakteryzuje *Opis Szczecina* na tle innych dzieł zaliczanych do popularnego wówczas, literackiego gatunku pochwalnych przedstawień miast. Jego reguły miały korzenie starożytne, zostały jednak rozwinięte i sprecyzowane w dobie nowożytnej. Część wstępną wydawnictwa zamyka przedstawienie „Zasad Wydania” (s. 32–35). Jego podstawę stanowi egzemplarz przechowywanego w Książnicy Pomorskiej wydania szczecińskiego z roku 1624. W formie zdigitalizowanej jest dostępny w Bibliotece Cyfrowej „Pomerania”. Dalej (s. 40–176) znajdujemy zaprezentowane na równoległych kolumnach — łaciński tekst starodruku oraz jego polskie tłumaczenie. Całości dopełniają „Wykaz skrótów” (s. 179–180) oraz „Indeks nazw własnych” (s. 181–185).

Pochwałę Szczecina otwiera dedykacja dla ojców miasta oraz pozytywne opinie przedstawicieli pomorskiej elity intelektualnej o autorze i jego dziele. Część merytoryczna zawiera wyjaśnienie nazwy miasta i pochodzenia mieszkańców, prezentację położenia i układu przestrzennego szczecińskiej aglomeracji, sieci wodnej oraz infrastruktury komunikacyjnej (mosty, groble, drogi). P. Friedeborn zwraca też uwagę na zalety klimatu i żyzność okolicznych gleb, korzystnie wpływające na warunki życia w mieście. Kolejne rozdziały poświęca pożytecznym, często przynoszącym Szczecinowi chlubę instytucjom i budowlom: kościołom, przytułkom, szkołom, zamkowi książęcemu. Przedstawia również ustrój szczecińskiej republiki, najważniejsze fakty z historii, w tym dotyczące stosunków miasta z księciem.

W pracy Friedeborna, wśród wspomnianych powyżej standardowych, siłą rzeczy z reguły dość lakonicznych informacji o dużym, portowym, hanzeatyckim mieście, szerzej niż w podobnych utworach zostały potraktowane kwestie zaopatrzenia miasta w żywność. Na ogół w opisach wczesnonowożytnych miast jako jedną z ważnych zalet danego ośrodka wskazuje się obfitość dostępnej w nim żywności. Na początku XVI w. wychwalano np. Wiedeń jako zaopatrzony „najlepiej ze wszystkich miast niemieckich” w wino, ryby i inne artykuły — chleb, mięso, ptactwo². Z kolei w końcu tego stulecia Bazilius Plinius, uczyony medyk w poemacie poświęconym rodzinnej, nadbałtyckiej Rydze (z 1595 r.), stwierdził, że port u ujścia Dźwiny jest oazą obfitości. Docierają tu wielkie dostawy pszenicy, jada się biały pszenny chleb. W codziennym menu czeladzi i służby, nie mówiąc już o grupach zamożniejszych, znajduje się mięso — wołowina i baranina. Na rynku nie brakuje także drobiu, dziczyzny i ryb (słodkowodnych i morskich), zarówno z połowów miejscowych, jak też importowanych. Są wśród nich szczupaki, łososie, karpie, węgorze. Apologeta podsumowuje „mnóstwo ryb z Dźwiny i morza zadowoli każdego smakosza”. Można by tu pościć z radością przez wiele miesięcy³.

W oczach Friedeborna podobną ziemią obiecaną jest Szczecin. W jego okolicach plony pszenicy, żyta i jęczmienia są tak bogate, że zbóż wystarcza zarówno na potrzeby miejscowych, jak i na wywóz do sąsiednich prowincji i odległych ziem. Pozostałe produkty żywnościowe, takie jak: mięso, śledzie, sól, owoce i inne, są sprzedawane po umiarkowanej cenie. Najwięcej uwagi szczeciński autor poświęca rybom. Ich obfitość gwarantują Odra, jej odnogi i kanały, a przede wszystkim pobliski Zalew Świeży (dziś Szczeciński). W tym ostatnim są dostępne w wielkim wyborze, zarówno zimą, jak i latem. Pod względem bogactwa ryb Odra może równać się z Nilem i Ziemią Świętą z czasów biblijnych. W końcu Friedeborn stwierdza: „Nie można by łatwo znaleźć nawet podobnego, a cóż dopiero lepszego rynku rybnego w żadnym mieście Niemiec” (s. 72–73).

W odróżnieniu od piewców innych miast, autor *Opisu Szczecina* nie poprzestaje jednak na wielkich słowach. W aneksie (s. 134–139) dodaje spis (łacińsko-niemiecki) 56 gatunków ryb łowionych w Odrze, jeziorze Dąbie i Zalewie (s. 134–139). Do ryb zalicza przy tym, zgodnie

² Iwańczak W. 2010, s. 200.

³ Basilius Plinius. 1997, s. 45–48.

z ówczesną wiedzą przyrodniczą, bobry i foki, kraby, raki i małże. Zastrzega także, że śledzie, dorsze, sardynki i bellony pojawiają się we wspomnianych powyżej wodach dzięki sztormowym wiatrom, północnym i północno-wschodnim. Poświęcony rybom aneks czyni omawiane źródło szczególnie atrakcyjnym dla badaczy środowiska przyrodniczego oraz dawnej kuchni.

Andrzej Klonder

(Warszawa; <http://orcid.org/0000-0002-7542-0929>)

BIBLIOGRAFIA

- Basilius Plinius. 1997. *Bazylia Plinija slavas dziesma Rigai 1595*, Riga.
- Iwańczak Wojciech. 2010. *Obraz miasta w kartografii z przelomu średniowiecza i czasów nowożytnych*, [w:] *Gospodarka, społeczeństwo, kultura w dziejach nowożytnych. Studia ofiarowane Pani profesor Marii Boguckiej*, red. A. Karpiński i in., Warszawa, s. 195–202.
- Łącznowolski Jakub. 2013. *Nowe zwierciadło modzie dzisiejszego stroju akomodowane*, oprac. P. Borek, E. Wrona, Biblioteka dawnej literatury popularnej i okolicznościowej, t. XII, Warszawa.